

שמירה על רוח המקום ועל האווירה המקורית שלו במהלך תכנון סביבתי או תכנון גינה פרטית יוצרת זהות נופית ייחודית ובכך מבליטה את המגוון הנופי של חלקי ארץ שונים ומעצימה את קשר בין האדם למקום

מבנה או גן חדשים הפונים אל המרחב הציבורי משפיעים עליו מבחינה אסתטית ופונקציונלית. אנחנו נוטים להעריך לטובה כאשר הם נראים שייכים למקום, כאילו "היו שם מקדמת דנא". השתלבות בסביבה ומתן תחושה של שייכות הם חלק ממתכון להצלחת פרויקט אדריכלי, אך אין זה מובן מאליו. הדבר מושג דרך היכרות עם אופי האתר והאווירה השוררת בו (מרכיבים שאנחנו מכניסים תחת המושג "רוח המקום"), כמו גם עם שימושיו העתידיים. הצורך בהתחשבות בקיים ובהתאמת פרויקט חדש לסביבה, נעלם לעתים מעיני המתכנן. אולי מתוך עצלות גרידא להתבונן ולחקור ויתכן כי מתוך רצון מגלומני להתבלט, כאילו היתה זו "פחיתות כבוד" להתמוזג בסביבה, בין אם מדובר במבנה או בבחירת הצמחייה. הדבר צורם במיוחד במקומות להם אופי ברור ומובהק, כאשר התוצאה נראית "מאולצת" ומפרה את ההרמוניה הקיימת.

קשור לסביבה

המושג "רוח המקום" הוא תרגום מילולי של המושג הלטיני genius loci והיה מכוון לרוח (spirit) ששומרת על מקום, ובדמותה הוצבו פסלים בכניסה למבני מגורים ולמקדשים. באדריכלות המודרנית, המושג התפרש כ"אווירת המקום", הודות לאלכסנדר פופ, פילוסוף ומשורר אנגלי שחי במאה ה-18. בכתביו הניח את היסוד לאחד העקרונות הבסיסיים בעיצוב נוף, האומר שהנוף המעוצב חייב תמיד להיות בהקשר לסביבתו. שירו של פופ הפך ל"אורים ותומים" של תנועת הנוף שקמה באנגליה ודגלה בסגנון חופשי של הגן, בהשראה מן הטבע ובהתאמתו לסביבה. סגנון הגן הפך ליותר חופשי, פחות נוקשה וסימטרי, אומץ כ"סגנון האנגלי" ומתקיים עד היום ברחבי העולם. הבנת האווירה בסביבת האתר המיועד לתכנון באה מתוך התבוננות ולימוד של כל מרכיבי השטח, טבעיים או בנויים. הצמחייה הטבעית או המתורבתת, סגנון הבנייה, סגנון הפיתוח, סגנון הבית ואופי דייריו. כל אלה הם המפתח ל"ארגז כלים" הנחוץ לעבודת התכנון והם שיכתיבו את הטופוגרפיה וקווי המתאר של הגן ושל המבנה, את הסגנון והחומרים. הקפדה על עקרון האחידות, דרך חזרה על אלמנטים דומים שבסביבה, קושרת את האתר המתוכנן לסביבתו. האחידות, בשילוב מאוזן של חדש וישן, היא שמעניקה למקום אופי מובהק וייחודי.

יצירת רצף נופי

ארצנו מתאפיינת באזורים רבים השונים מאוד זה מזה ובהתאם המגוון הנופי הוא גדול. זהות נופית של מקום נגזרת גם מייחוד החומרים של הבנייה המקומית. לדוגמה, ירושלים מאופיינת בחיפויי קירות הבתים באבן מקומית; בראש פינה אווירה מיוחדת בזכות בתי האבן הנמוכים והגגות האדומים. ביישובי ההר, ריצוף באבן פראית מקומית ושימוש בצמחייה ים תיכונית כמו מיני רוזמרין, אזוביון או מרווה יוצרים אווירה ייחודית הנובעת מ"פשטות" שמכילה את קסם המקום.

בסביבה עירונית, בה מבנים בסגנון עכשווי וחומרים תעשייתיים כמו בטון חשוף, זכוכית ומתכת מבריקה, קווי הגן ומרכיביו יהיו בהתאמה. הצמחיה במקומות כאלה תשמש לריכוך קווי הבניינים ויצירת סביבה קרירה יותר ונעימה.

הצורך בהתאמה לתנאי האקלים יוצר לעתים סגנון בנייה ייחודי: לדוגמה, בתי הבוץ בקיבוץ לוטן שבערבה עם קירות הבוץ העבים והמבודדים שפוסלו בצורות ייחודיות בעת הקמתם, או מתקן הצינון במרכז האומנויות של קיבוץ נאות סמדר שהפך לסמל המקום. כלי הכרחי נוסף ליצירת זהות נופית הוא השימוש בצמחיית בר מקומית. שתילת מינים מן הבר בשטחים ציבוריים בתוך היישובים, יוצרת רצף נופי בין הסביבה הטבעית והבנויה ומקטינה תחושה של פגיעה בטבע. שיקול נוסף להעדפת מיני הבר הוא כמובן עמידותם לפגעי מזג אוויר וחסכון במים.

בחצר הפרטית, שתילה של מינים דומים בצורתם או באופיים לאלו שבסביבה הרחוקה יוצרת רצף נופי בין הגינה לנוף הרחוק, תחושה של מרחב גדול יותר ושייכות למקום. למשל, שימוש במחטניים באזורים עם נוף של יערות קק"ל או בעצי כליל החורש באזורים של חורש ים תיכוני. גם שתילה של מיני עצים ושיחים ששתולים אצל השכן או ברחוב, תיצור תחושה של מרחב גדול יותר בגלל טשטוש הגבול בין המגרשים.

הצורך בהתחשבות בקיים ובהתאמת פרויקט חדש לסביבה נעלם לעתים מעיני המתכנן. אולי מתוך עצלות גרידא להתבונן ולחקור ויתכן כי מתוך רצון מגלומני להתבלט

שמירה על זהות סגנונית

תפקיד הצמחיה הוא להדגיש את הארכיטקטורה ולא להתחרות בה. השלמה בין המבנה לצמחיה יוצרת מראה הרמוני. למשל, צמחיה המלווה מבנה בסגנון מודרני-מינימליסטי תכלול מינים בודדים ותהיה לרוב גזומה פורמלית להדגשת קווי המתאר של המבנה והמשטחים המרוצפים. חשוב לא להעמיס בצורות או בצבעים.

כאשר האתר המתוכנן סגור לסביבתו ומהווה מתחם עצמאי, כמו בית פרטי או מבנה ציבור עם כיכר פנימית, ניתן לשתול צמחיה אקזוטית מיובאת המתאימה למיקרו-אקלים המיוחד למקום. הרצון ליצור "גן עדן" פרטי מכתיב לעתים את הצורך ביצירת נישות מתאימות לאותם צמחים "רגישים", אך הם ישתלו בכמויות קטנות.

ככל שמתרחקים ממרכז היישוב, הצמחיה השלטת תתייחס יותר לסביבה הרחוקה, וסוגי הצמחים במרחב הציבורי יתמזגו עם חגורה הצמחיה החיצונית שהיא צמחיית הבר באזור. זהו חבל דק להלך עליו - התפר שבין הרצון לחדש לבין שימור הקיים. הצורך הטבעי של מתכנן הוא לחדש ולשנות - אך מוטב כי הדבר יעשה באיפוק.

סיכום

ארצנו התברכה באזורים גאוגרפיים שונים הנבדלים זה מזה בטופוגרפיה, באקלים ובחברות הצומח. מתכנני הנוף יכולים לנצל את המגוון הביולוגי האופייני לכל אזור על מנת להדגיש את השונות של חבלי הארץ השונים. פארק בגליל העליון, מן הראוי שיהיה שונה מפארק במישור החוף, לא רק מתוך שיקולים כלכליים של עמידות וחסכון, אלא בכדי ליצור ייחוד ועניין למבקר המטייל בארץ ולתחושת שייכות של התושב למקום מגוריו. צריך להבין, כי מודעות היא שתיצור ביקוש במשתלות. בעלי משתלות יידרשו להגדיל את מגוון מיני הבר וכאשר אלו יהיו זמינים - מתכננים רבים יותר ישתמשו בהם בתוכניות השתילה. ✨

mail

המושג "רוח המקום"
הוא תרגום מילולי של
המושג הלטיני genius loci
והיה מכוון לרוח (spirit)
ששומרת על מקום, ובדמותה
הוצבו פסלים בכניסה למבני
מגורים ולמקדשים

